

نگاهی به زندگی و فعالیت‌های هنری قباد شیوا که شاخصه آثارش مؤلفه های بومی بوده است

ایرانی ترین گرافيست

گزارش

سعيدة احسانی‌راد

روزنامه نگار

اگر بخوایم از نسل قدیم و پیشروی گرافیک ایران که به‌رغم تاهموری‌های زمانه چیزی از «عشق»‌اش به کار و حرفه‌اش کم نشد و به قولش عمل کرد و «گرافیک ایرانی» را به دنیا معرفی کرد، نام ببریم بی‌شک او کسی نیست جز «قباد شیوا» اولین کسی که صنعت گرافیک ایران را به جهان معرفی کرد. شیوا از بدو طفولیت تا جوانی و دوران دانشجویی‌اش در دهه چهل «ایران» را زندگی کرد و در دوران تحصیلیش در نیویورک و آموزش‌های جدی‌تر نزد بزرگان گرافیک جهان همچون «میلتون گلیزر» و «هرب لوبالین» و «ونگ و سیوس» ارتباط گرفت و مهارت‌هایش را نزد آنان به اوج رساند. استاد شیوا پس از بازگشت به ایران در دانشکده صداوسیما همواره در تربیت نسل جوان طراح گرافیک فعال بود و همزمان در عرصه حرفه‌ای آثار ماندگاری آفرید.

شیوا و جمعی از هم‌نسلان او با تحصیلات نقاشی از دانشکده هنرهای زیبا از معدود هنرمندانی بود که از میانه دهه چهل خورشیدی فراتر از یک نقاش خارج از آتلیه هنری و دانشکده هنرهای زیبا همزمان کوشیدند توانمندی‌ها و خلاقیت‌های خود را در عرصه‌های جدیدتر و با سفارشات طراحی گرافیک و در قالب‌های طراحی در نشریات تبلیغات و طراحی پوستر نشانه و جلدهای کتاب و گرافیک محیطی و کار با حروف فارسی به میدان آوردند که حاصل آن آثار بسیار فاخری از آن سال‌هاست. در یکی از روزهای بهاری سال ۱۴۰۴ سیدعباس صالحی، وزیر فرهنگ و ارشاد در ادامه دیدار با بزرگان فرهنگ و هنر ایران به دیدن قباد شیوارفت که این روزها به دلیل آلزایمر خانه‌نشین است، به بهانه دیدار وزیر درباره این استاد برجسته گرافیک نگاهی به زندگی و فعالیت‌های هنری او داشتیم.

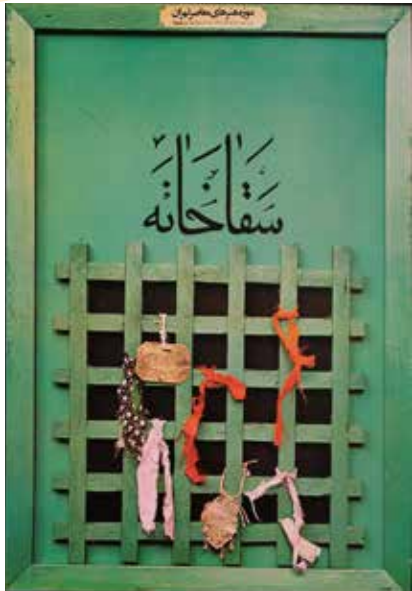
ورود به دنیای گرافیک با کارت کریسمس

قباد شیوا زادهٔ ۴ بهمن ۱۳۱۹ در همدان، پدرش آشنا به شعر و عرفان و در نواختن تار زبردست بود. برادر بزرگ‌ترش در بیمارستان آمریکایی‌ها در همدان کار می‌کرد. وی کارت‌های کریسمسی را که آمریکایی‌ها به او هدیه می‌دادند برای قباد می‌آورد و آن کارت‌ها گرایش به نقاشی را در قباد زنده کرد. شیوا در دوران دبیرستان از سه لایه و مقوا کاردستی درست می‌کرد. اما یک روز که همه دانش‌آموزان باید کاردستی‌های خود را تحویل می‌دادند، قباد کاری انجام نداده بود. هنگامی که استاد از قباد خواست کار خود را نشان بدهد، طرح یکی از کارت‌تبریک‌ها را که روی فیبر با رنگ پودری کشیده و در جیش گذاشته بود نشان داد که مورد تحسین معلم کلاس قرار گرفت.

وی سال ۱۳۴۵ در رشته نقاشی از دانشگاه تهران فارغ‌التحصیل شد و مدبرک رونق لیسانس خود را از دانشگاه پرات شهر نیویورک در فوقه گرافیک در سال ۱۳۵۹ دریافت کرد. علی محمد حیدریان، محمود جوادپور، هوشنگ سبحون و محسن وزیریمقدم از استادان او در رشته نقاشی بودند.

سیاسگزار جهانیان از شیوا

زمانی که شیوا کار گرافیکی را آغاز کرد، گرافیک ایران متأثر از گرافیک لهستان بود. اما او همواره از خود می‌پرسید چرا می‌گویند گرافیک لهستان، گرافیک ژاپن و نمی‌گویند گرافیک ایران. از این رو تصمیم گرفت گرافیک ایرانی کار کنند و برای اولین بار از طفرانویسی و خط شکسته نستعلیق به عنوان یک عنصر گرافیکی در پوستر پنجمین جشن هنر شیراز بهره گرفت. نوآوری او بسیار به چشم آمد، در جهان مورد توجه قرار گرفت آن پوستر را به موزه‌های آمریکا و اروپا فرستاد. هر چند شیوه کار او در کشور خودش با بی‌مهری برخی از هنرمندان

در موزه‌های گرافیک نگهداری می‌شود. ابزار تأثیری در خلاقیت یا تفکر ممکن است اندک باشد ولی اگر گرافیک را اثر هنری تلقی کنیم ابزار دخالت چندانی در آن نداشت و اگر قرار باشد از یک اثری بیاموزیم قطعاً از تفکر و خلاقیتی است که پشت‌اش نهفته است مثل این می‌ماند که مثلاً بگوییم آیا ممکن است ما از مجسمه‌ها و نقاشی‌های دوره رنسانس بتوانیم تأثیر بگیریم یا نه، قطعاً تأثیر می‌گیریم. هنرربطی به ابزاری که بـان کار می‌کند، ندارد چه با مداد کار شده باشد چه با چکش و قلم یک مجسمه درست شده باشد و چه با نرم‌افزارهای کامپیوتری، هنرجو و کسی که طالب آموختن است از اثر باید بیاموزد و این تأثیرگذاری معلم خوب اینجا آشکار می‌شود و شاگردانی تربیت می‌کند که آنها بعداً جزو معلم‌های بعدی یا از طراحان نخبه مملکت می‌شوند و این اتفاق در مورد شاگردهای آقای شیوا هم افتاده است. از وظایف معلم‌ها این است که دانشجویی تربیت کنند که در حقیقت جای خالی طراحان قدیمی را پر کنند.

قباد شیوا مثل تمام معلم‌ها، تمام طراحان و هنرمندان نسل قدیمی، پیشکسوت‌ها و پیشگامان‌مان؛ درست‌ترین و بهترین راهکار برای یک سفارش بود. آن زمان چاپ و تولید یک اثر به این راحتی‌ها نبود، یک پوستر غیر از اینکه ممکن بود یکی دو هفته فکر کردن و انود زدن‌اش طول بکشد اجرایش سه چهار روز زمان می‌برد و اگر عکاسی هم لازم داشت بیشتر زمان می‌برد.

یکی از پوسترهای معروف آقای شیوا، نمایش معروف آقای علی رفیعی است که مربوط به خاطرات زندگی میرزا امیر خان امیرکبیر است که عکاسی درجه یک‌اش توسط بهمن جلالی صورت گرفت که طولانی بود اما این زمان هیچ‌گاه سبب نمی‌شد در کاری هیچ یک از عزیزانی که شمردم کار را در حقیقت سهم بگیرند و رها کرده و بخواهند زود تمام شود و تحویل دهند تا کار زود جمع شود. ممکن است خلیقات تعجیل‌ها و سرعت زمانی در جوانان رخ دهد که در خیلی

سهم استاد شیوا در گرافیک ایران فراتر از طراحی و خلاقیت است؛ او در آموزش نیز نقشی بی‌بدیل ایفا کرده

است. به‌گفته

همسرشان،

هرگز

داشته‌هایش

او برای خود

نگه نداشت

و با سخاوتی

مثال‌زدنی،

آنچه داشت از

دانش، تجربه و

هنر در اختیار

شاگردانش قرار

داد؛ دختران

و پسرانی از

این سرزمین

که امروز

بسیاری‌شان

خود استاد و

صاحب‌سبک‌اند

کارنامه قباد شیوا

- تأسیس بخش گرافیک در صدا و سیما ی ایران در سال ۱۳۴۷
- راه‌اندازی بخش گرافیک انتشارات سروش در سال ۱۳۵۰
- از مؤسسين انجمن صنفی طراحان گرافیک ایران
- پایه‌گذار و برنامه‌ریز اولین دو سالانه پوستر تهران
- آموزش هنر گرافیک در دانشکده‌های معتبر تهران از سال ۱۳۵۵

جوایز ملی و بین‌المللی

- برنده مسابقه طرح پوستر برای سومین جشن هنر شیراز- ۱۳۴۸
- برنده مسابقات مختلف در طراحی پوستر برای فستیوال‌های هنری در ایران- ۱۳۵۳
- برنده مسابقه طراحی آرم برای سندیکای گرافیک‌های تهران- ۱۳۵۴
- مدال و دیپلم برای طراحی پوستر از بی‌ین‌المللی گرافیک برنو در چکسلواکی- ۱۳۵۷
- جایزه اول در مسابقه طراحی محیطی - نیویورک- ۱۳۵۸

اول این گروه قرار می‌گیرد. به زندگی پرثمر می‌نگرم. از کودکی سرپرسودایی دارد. با استعداد شگفت‌انگیزش وارد دانشگاه هنرهای زیبا شده سپس در شرایطی سخت و در جست‌وجوی مرزهای تازه، به ایالات متحده مهاجرت کرده، دانشجوی یکی از معتبرترین دانشگاه‌های آمریکا (پرک) و هم‌نشین ستاره طراحی گرافیک دیزلین آن روزهای دنیا (میلتون گلیزر) بوده. بعد از بازگشت به ایران، تا همین امروز در حیطه‌های مختلف گرافیک از طراحی محنه در تلویزیون گرفته تا تصویرسازی و گرافیک و نقاشی همچنان مشغول کار مداوم و تجربه‌اندوزی ست.

به جز فعالیت‌های کاری، تأثیر فعالیت‌های صنفی قباد شیوا بر جامعه طراحان گرافیک نیز غیرقابل انکار است. نقاشی آنچه که با همراهی استاد ممیز و چندتن دیگر در تشکیل انجمن طراحان گرافیک ایران انجام شد؛ انجمنی که باعث شد تا جمع طراحان گرافیک هویتی مستقل و حرفه‌ای یابد.

در زمینه تدریس، به زعم من دو خصوصیت مهم قباد شیواست که او را متمایز از اساتید دیگری می‌کند؛ اول آنکه او هیچ‌گاه به کیفیت‌های متوسط کارهای شاگردانش بسنده نمی‌کند. فنش و روشی شبیه آن سختگیری‌های آمارگرایانه که در خلق آثار خودش به خرج می‌دهد. و دوم آنکه در روند تدریس به‌شدت به اصول و مبانی پایبند است. اصول کلاسیک هنرهای تجسمی در تدریس برایش مهم است. در دنیایی که همه می‌خواهند یک شبه ره صد ساله بروند، قباد شیوا در کلاس‌هایش پیش از هر چیز آهستگی را به شاگردان می‌آموزد. این پیوستگی، ممارست و تاب‌آوری در مسیر حرفه‌ای شدن، درسی بزرگ برای آتیهایی است که می‌خواهند پا جای پای استاد بگذارند.

خصوصیت دیگری که قباد شیوا را از دیگران متمایز می‌کند صراحت اوست. همان‌طور که در آثارش می‌پرده یا بد مخاطبانش سخن می‌گوید در رفتارها، منش و شخصیت هم صریح است. او بدون تعارف با شاگردان و همکارانش سخن می‌گوید و حقیقت را بی‌پان می‌کند. من خود بارها این تجربه را از سوی استادام داشته‌ام و همواره نقد‌هایشان را چراغ‌هایی فروخته در مسیر زندگی‌ام تلقی کرده‌ام. به نظم مجموعه این خصایص انسانی است که هم‌وزن فعالیت‌های حرفه‌ای یک هنرمند را به‌پیش می‌راند. از مهمی‌نظر قباد شیوا برای من شخصیت قابل ستایش، بزرگ و تأثیرگذار در زمانه خود و همیشه تاریخ طراحی گرافیک ایران است. قریب به ۲۵ سال شاگردی، همنشینی و همکاری با ایشان، موهبت بزرگی است تا تمام اینها را از او بیاموزم. سایه استاد مستدام باد.

کارها تأثیر گذار ولی در مورد پیشگامان ما هیچ‌گاه اینطور نبود و تا کارها پخته نمی‌شد به سفارش دهنده تحویل نمی‌دادند. الان برای حفظ میراث آثار افرادی مثل قباد شیوا موزه گرافیک است مکان بسیار کوچکی که برای ایجاد آن بسیار سختی کشیدند، به جرأت می‌توانم بگویم یک پنجاهم آثار یکی جمع‌آوری شده به نمایش درنیاوده است. گنجینه بسیار بزرگی داریم که می‌تواند بسیار بزرگ‌تر شود، ما اگر یک موزه گرافیک داشته باشیم در خاورمیانه تک خواهد بود.

گرافیک بومی و خلاقیت فرمی

حسین نوروزی/ طراح گرافیک؛ قباد شیوا و جمعی از هم‌نسلان او با تحصیلات نقاشی از دانشکده هنرهای زیبا از معدود هنرمندانی بود که از زمانه دهه چهل خورشیدی پا را فراتر از یک نقاش خارج از آتلیه هنری و دانشکده هنرهای زیبا گذاشتند و همزمان کوشیدند توانمندی‌ها و خلاقیت‌های خود را در عرصه‌های جدیدتر و با سفارشات طراحی گرافیک و در قالب‌های طراحی در نشریات، تبلیغات و طراحی پوستر، نشانه و جلدهای کتاب و گرافیک محیطی و کار با حروف فارسی به میدان آوردند که حاصل آن آثار بسیار فاخری از آن سال‌هاست. استاد شیوا بی‌تردید از پیشگامان هنر معاصر ایران است، چه در نقاشی و چه در گرافیک. با این حال او به دلیل فعالیت‌های مستمر در عرصه گرافیک از افراد تأثیرگذار در شکل‌گیری گرافیک معاصر ایران و نیز تأسیس انجمن صنفی طراحان گرافیک ایران است.

نشانه انجمن که یک دست هنگام طراحی است از آثار ماندگار اوست. استاد شیوا همواره در به کارگیری خط فارسی و قابلیت‌ها و فرم‌های آزاد آن آثار شگرفی پدید آورده است. شیوا به گواهی آثار ارزشمندش کوشید تا هویت و نمایه‌ای نو از طراحی ایرانی مبتنی بر اصول و معیارهای نوین دانشگاهی و آکادمیک غرب و منطق با فرهنگ محلی ایران ارائه دهد. فرم‌ها در آثار استاد قباد شیوا اغلب برگرفته از روح طراحی قرون و اعصار آثار فاخر نقاشی، نقش برجسته‌ها و سفالینه‌ها و نگارگری‌های بنگی گذشته ایرانی است. اگرچه با رویکردی نو و کاملاً با لحن و بیان شخصی «شیواگونه».

ذهن سیال و خلاق شیوا در تولید هر اثر گرافیکی امضای خود را دارد؛ از طراحی نشانه‌های نوشتاری و لوگو تا پها که به‌شدت برگرفته از نوعی سیالیت و روانی خط شکسته فارسی است با لهجه شیوا تا پوسترها و آگهی‌ها و نشریات که با آمیزدای از رنگ‌های خاص یک ترجمه معاصر رنگین و چشم‌نواز از آثار نگارگری ایران و میهن‌تو‌های دوران مختلف تصویرسازی مکتب‌های سیرار، تیزرو و هرات را به زیبایی در ذهن مخاطب